

“OLMAYANIN” YİTİMİ: “TANRI ÖLDÜ”

Yıldırım ORTAOĞLAN¹

ÖZ

Felsefe tarihi boyunca birçok filozof ahlak, bilgi, düşünme, devlet, din konularında derin kırılmaları gerçekleştirmiştir. Nietzsche de bu derin kırılmaları düşünmenin tüm yönleriyle yapan “aşırılığın peygamberleri”nden biridir. Nietzsche, Batı metafiziği düşünme geleneğini çeşitli yönleriyle eleştirir. Bu eleştiri, özellikle “Tanrı Öldü” ifadesinde kökleşmiştir. Tanrı’nın ölümü, hem modern toplumun temel yapısını anlamamız açısından hem de Nietzsche’nin Hıristiyan ahlak anlayışını kavrayışı açısından hayati öneme sahiptir. Hıristiyan ahlak anlayışı, yaşam için temel olan iyi, güzel, Hakikat vs. kavramlarını olumsuz anlamda dönüştürmüştür. Bu dönüşümle yüzleşebilecek olan Üstinsandır. Çünkü üstinsan tüm değersizlikleri değerden düşürerek kendini aşar. Üstinsan bu aşmayla da yaşamı olumlar. Nietzsche, Hıristiyan ahlak anlayışının nihilizmin biçimlerine dayandığını söyler. Nihilizmin biçimleri olan hınç, vicdan azabı gibi kavramlar, ancak etkin bir düşünmenin hüküm sürdüğü yeni bir düşünme biçimiyle aşılabılır. Söz konusu düşünme biçimi, “düşünmeye” yeni patikalar açması açısından son derece önemlidir. Ayrıca “Tanrı Öldü” ifadesi, Tanrı’nın Nietzsche için ne anlama geldiğini bu sözün soruşturulmasında açığa çıkarır. Nietzsche’nin Tanrı’nın ölümünü ilan etmesi, Hıristiyanlığın doğa-karşıtı Tanrı’sına karşılık Greklerin doğal olan Tanrılar’ına inandığının açık bir göstergesidir.

Anahtar Kelimeler: Nietzsche, “Tanrı Öldü”, Nihilizm, İnsan, Düşünme, Heidegger

---

¹Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Felsefe Bölümü, Felsefe Anabilim Dalı, yildirim.ortaoglan(at)gmail.com

THE LOSS OF "NONEXISTING": "GOD IS DEAD"

ABSTRACT

Throughout the history of philosophy, many philosophers have made profound breaks in morals, knowledge, thinking, state, religion. Nietzsche is also one of the "prophets of extremity" that makes these deep breaks in all aspects of thinking. Nietzsche criticizes the Western's metaphysics thinking tradition in various ways. This criticism is especially rooted in the expression "God is dead". The death of God is vital both for understanding the basic structure of modern society and for understanding Nietzsche's perception of the Christian morality. The understanding of Christian morality has transformed some concepts negatively such as good, beautiful, truth which are fundamental to life. The man who can face this transformation is the overman. Because the overman exceed himself by removing all the worthlessness from the value and by doing so the overman affirms life. Nietzsche says that Christian morality is based on nihilistic forms. As the forms of nihilism such as resentment and guilty conscience can only be overcome by a new way of thinking that is an effective thought prevails. This way of thinking is extremely important in terms of opening new paths to "thinking". Moreover, the expression of "God is dead" uncover what God means to Nietzsche via investigating that expression. Nietzsche's declaration of the death of God is a clear indication of he's believe in the natural Gods of the Greeks as opposed to the anti-natural God of Christianity.

Keywords: Nietzsche, "God is dead", Nihilism, Human, Thinking, Heidegger

Ortaoğlan, Yıldırım. "'Olmayanın' Yitimi: 'Tanrı Öldü'". *ulakbilge* 6. 24 (2018): 585-602

Ortaoğlan, Y. (2017). "Olmayanın" Yitimi: "Tanrı Öldü". *ulakbilge*, 6(24), s.585-602.

“Ama onlar, diyorsun, şarap tanrısının
Kutsal rahibeleri gibidir, kutsal gecede ülke ülke dolaşan.”
(Hölderlin, *Ekmek ve Şarap*)

Giriş

“Yurtsuzluk dünyanın kaderi haline geliyor” der Heidegger ve soruşturmamız gereken şey hakkında hakiki bir durumu açığa çıkaran bu ifade üzerine düşünmemizi öğütler. Yurtsuzluğun anlamı nedir? Bu soruya ilişkin olarak öncelikle kabul edilmesi gereken temel şey, insanın bir yurda sahip olduğu ve dünyaya ilişkin bir şeyin onu yurdundan ettiği. Yurtsuzluğa neden olan şey nedir? Heidegger bu soruya Batı metafiziği düşünme geleneğinin temel yanılgısıyla cevap verir: “Varlığın unutulmuşluğu” [*Seinsvergessenheit*]. Köklerini Greklerde özellikle de Platon’da en derin izlerini bulan bu yanılgı², Heidegger’in “son metafizikçi” olarak gördüğü Nietzsche’ye kadar devam eder. Bu yanılgının başlangıcı, Varlığın varolan olarak belirlenmesi ve söz konusu belirlenimin olagelmesine ilişkindir. Platonla birlikte en yüksek değer olarak tasavvur edilen “idea”nın Hakikat olarak düşünülmesi, mağaradan çıkışa bekcilik edenin karanlığa gömülmesine neden olur. Heidegger’e göre Varlık, felsefe tarihinde kendini farklı şekilde açığa çıkarır. Bu bağlamda Varlık *Bir, Logos, Idea, Ousia, Töz, Cogito, Algılanma, Monad, Nesne, Ben, Ruh, İstenç* ve *Güç* vs. anlamlarına gelecek şekilde yorumlanmıştır (Çüçen, 2015:106).

Heidegger, Varlık/varolan ayrımına ilişkin “Varlık nedir?”³ sorusunu sormaz; çünkü bu yönde sorulan soruya verilecek yanıt hep bir varolan olacaktır. Bu yanıt, Batı metafiziği düşünme geleneğinin sorduğu soruya verilen cevaptır. *Sein/seiende* (Varlık/varolan) karışıklığı, Batı metafiziği düşünme geleneğinin *seiende*’yi yüceltmesi ve onun önceliğini kabul etmesiyle sonuçlanmıştır. Heidegger için bu aynı zamanda Batı düşünmesinin nihilizmine karşılık gelen şeydir. Nihilizm, “tarihsel bir devinin”dir. Açıkça söylemek gerekirse o, bir filozofun savunduğu temel bir sav değildir. Heidegger, bu anlamıyla nihilizmin Batı tarihinde kendisini gösteren temel bir olay olduğunu ifade eder. Böylesi bir olay, Tanrı’ya inanamayanlara zaten kendini göstermez. Heidegger, Nietzsche’nin Batı tarihini, metafizik bağlamda

² Heidegger’e göre Grek düşünmesi, büyük sonunun başlangıcını Platonla, büyük sonunu ise Aristoteles ile yaşamıştır.

³ “Varlık nedir?” sorusu “Varlığın anlamı nedir?” sorusuna dönüşür. Varlığın anlamına ilişkin soru olan “Varlığın anlamı nedir?” ifadesi, felsefe tarihinde ilk kez *Varlık ve Zaman* adlı eserde açığa çıkarılarak soruşturma konusu edilmiştir (Heidegger, 2014:98).

nihilizmin açığa çıkışı ve bu açığa çıkışta yükselmesi olarak anladığını ifade eder (Heidegger, 2001:12).

"Tanrı'nın Ölümlü"nü'nün Son Perdesi: Nihilizm

Nietzsche, felsefeyi iki temel belirleme üzerinden ele almaktadır. Bunlardan birincisi, insanlığın bir hastalık olduğu, ikincisi ise içinde yaşadığımız dünyanın da hasta olduğudur. Bu bağlamda sorulacak temel soru şudur: İnsanlığın ve dünyanın bu hastalıktan kurtulması için felsefenin görevi ne olmalıdır? Bu, patolojik bir durum mudur? Eğer patolojik bir durum ise tedavi edilebilir mi? Yukarıdaki sorulara verilecek cevap kendisini nihilizmde saklar (Mischalski, 2012:2). Neden, olan biten şeyleri nihilizmin yansıması olarak anlamalıyız? Bunun anlamı nedir? Tarihsel bir süreç olarak her şeyin anlamını kendinde belirleyen nihilizmin anlamı nedir? Bununla ilişkili olarak Nietzsche bize "Tanrı'nın öldüğünü" söyler. Peki, "Tanrı'nın ölümlü" ne anlama geliyor? (Mischalski, 2012:3).

Nihilizme karşı yapılan soruşturmaların düştüğü temel bir yanılgı vardır. Bu yanılgı, nihilizmin özüne karşı onun görünümleridir. Söz konusu belirleme ışığında ele alınması gereken şudur: Nihilizme karşı savaşta, onun sonucu olarak kendini açığa çıkaran her şeyi nihilizmin kendisi olarak görme hastalığına sahip olmak. Nihilizmin temelini metafiziğe dayandığını, Varlık-varolan karşıtlığının varolan lehine süregittiğini fark etmek, hastalığa sahip olanı görmektir (Heidegger, 2001:22). Bu bağlamda ivedilikle cevaplanması gereken hayati bir soru vardır: Nietzsche için nihilizmin "Tüm misafirlerin en esrarengizi" (Nietzsche, 2010:25)- anlamı nedir? Heidegger, Nietzsche'nin "Tanrı öldü" ifadesini nihilizmin özünün soruşturulmasına olanak tanıdığını söyler. Çünkü söz konusu belirleme, Batı metafiziği düşünme geleneğinin yazgısının karşılığıdır (Heidegger, 2001:15).

Bu bağlamda, Nietzsche'nin "Tanrı öldü" sözü üzerine yapılacak herhangi bir soruşturma onun nihilizmden ne aldığını açıklamak zorundadır. Nietzsche, nihilizmin ne anlama geldiğini *Güç İstenci* eserinde açıklar: "En büyük değerlerin, kendi öz değerlerini düşürmesi." (Nietzsche, 2010:27) Bu belirlemeyle bağlantılı olarak Deleuze nihilizm kavramını soruşturur. Ona göre nihilizm kavramındaki kök ifade olan *nihil* "hiçliğin bir değerini" karşılar; yoksa "varolmayanı değil". Söz konusu değersizleştirme bir kurgunun varlığıyla mümkün olur. Yaşamı değerden düşürerek değersizleştirmenin, onun karşısına kendisini olumsuzlayan bir güç koymanın yolu bir kurgu tasarlamaktır. Tasarlanan kurgunun zeminini oluşturan öğeler de yaşamın yüksek değerleri olan iyi, güzel, doğru, Tanrı, öz, Varlık, öte-dünya vs. fikirleridir. Deleuze, nihilizm kavramın bu bağlamda temelde iki anlama sahip olduğunu ifade eder: Birincisi, "ilkesini güç istenci olarak yadsıma istencinde" bulurken, ki bunun temelinde "yaşamın aldığı hiçlik değeri, ona hiçlik değerini veren

üstün kavramların kurgusu, kendini bu üstün değerlerde ifade eden hiçlik istenci” (Deleuze, 2008:180) –olumsuz nihilizm– vardır; ikincisi ise ““zayıflık karamsarlığı”, ilkesini yalnız ve çıplak tepkisel yaşamda, kendilerine indirgenmiş tepkisel kuvvetlerde” (Deleuze, 2008:181) bulur, ki bunun da temelinde istençten ziyade tepki –tepkisel nihilizm– vardır. Böylesi bir belirleme, değerlerin kendilerinin de değerden düşürülmesi, değersizleştirilmesini imlemektedir. Çünkü yaşamda en yüksek olarak görülen değerlerin tamamının varlığı geçersiz kılınır. Artık güzel, iyi, doğru yoktur; Tanrı ölmüştür (Deleuze, 2008:181). Tanrı’yı öldüren kim? Nietzsche bu soruyu “en çirkin insan” diye cevaplar. Peki, insan kimdir? “Tanrı öldü” ifadesinin anlaşılabilirliği insanın kim olduğuna yönelik açıklamayla daha iyi anlaşılacaktır.

Tamamlanmamış bir şey olarak görülen insan (Nietzsche, 2016b:5), kendisinin bir ip ile ilişkilendirilmesinde açığa çıkar. Çünkü insan, son evresine ulaşmış bir varlık değil uçurumun üzerinde hayvan ile Üstinsan arasında gerilmiş bir iptir. Bu aynı zamanda insanın bir köprü olduğunu da açığa çıkarır ki insanın büyüklüğü de buradan gelmektedir. Nietzsche’nin de belirttiği gibi “insanın sevebilecek yanı bir ö t e y e - g e ç i ş ve bir b a t ı ş olmasıdır.” (Nietzsche, 2016b:8) İnsanın öteye geçiş olması, onun aşılması gereken bir şey olduğunu gösterir (Nietzsche, 2016b:31).

İnsan, varolma tarihinde ilişkide olduğu şeylere anlamını değer biçerek gösterir. Kendisinin anlam dünyasıyla ilişkili bu değer biçmeler insanca bir anlamlar biçimi oluşturur. Bundan dolayı Nietzsche, insanın “değer biçen”e karşılık geldiğini söyler (Nietzsche, 2016b:53). Değer biçen bir varlık olarak insan, Zerdüşt’ün deyişiyle yeryüzündeki “deri hastalığı”dır (Nietzsche, 2016b:128).

İnsana yönelik yukarıdaki belirlenimlerden sonra Nietzsche için temel kavramlardan biri olan son insana geçmek soruşturmaya yönelik belirleyici bir izlek sağlar. Son insan, türünün yaptığı aşağılamaları, değersizleştirmeleri fark edemeyen ve dolayısıyla da onlarla yüzleşemeyen insandır (Heidegger, 2013, 41). Son insan der Nietzsche, ‘Sevgi nedir? Yaratılış nedir? Özlem nedir? Yıldız nedir?’ diye sorar ve gözlerini usulca kırpar. “Son insan en uzun süre yaşayandır” (Nietzsche, 2016b:11). Son insanın avuntusu, onun mutluluğu bulduğuna inanmasıyla koşuttur. Son insan buna inanır. O, en aşağılık olandır. Nietzsche için son insanın yaşamında “çobanlık yok sürü var”dır. Bu şu anlama gelmektedir: Herkes aynı zamanda hiç kimsedir. Burada herkes aynı şeyi ister, aynı şeyi sever, aynı şeyi dinler, aynı yolda yürür. Farklı olanı istemenin diyarı değildir burası (Nietzsche, 2016b:12).

Bu bağlamda, sürünün sürü olmasına neden olan durum onun “hayır” demesi gerekene “evet” deme istencine sahip olması ve bunun sürekliliğini sağlamasıdır. Buna ilişkin olarak nihilizmin iki yönü açığa çıkar: katlanmak ve aşmak. Nihilizme

katlanmak şudur: "hayır" olan her şeye "evet" demek. Nietzsche, bunun en iyi örneğini de "eşegin ve devenin evet"i olarak belirler. Çünkü onlar, kendilerine yüklenen tüm "evet"lere "hayır" demeyi bilmeyenlerdir. Eşek ve deve için olumsuzlamak, kendilerine yüklenen her şeyi taşımaktır, yükü taşımayı kabullenmektir; çünkü onlar, "hayır" deme istencine sahip değildir (Deleuze, 2008:219-224). Nietzsche, nihilizme katlanan ve "hayır" demeyi bilmeyen "evet"in karşısına Dionysosçu "hayır" demeyi bilen "evet"i koymaktadır. Dionysosçu "evet", nihilizmin alt edilmesidir. Çünkü o, olumsuz güçleri olumlu güçlerin hizmetine sokandır. Böylece şu açıkça görünmektedir: Kabullenmeye, taşımaya ve tahammül etmeye karşı yaratmanın gücü. İşte Dionysosçu "evet"in karşılık geldiği olumsuzlama şekli: yaratmak (Deleuze, 2008:224).

Nietzsche'nin insan tanımlamasının bir diğer karşılığı ise Üstinsandır. Üstinsan, son insanın yapamadığı kendisiyle yüzleşmeyi gerçekleştirip, tüm değersizlikleri değerden düşürerek kendini aşan insandır (Heidegger, 2013:419). Young'ın da belirttiği gibi Üstinsan, "Neandertal insanı", "Kro-magnon insanı", "Aryan insanı" gibi düşünülmemelidir. Ya da başka bir deyişle onu "tarihin sonu" olarak da görmemeliyiz (Young, 2017:563). Yaşamın "kirli bir ırmağı" olan insanın yerine, yıkıcı ve yaratıcı olan insandır Üstinsan (Nietzsche, 2016b:7). Nietzsche'nin de belirttiği üzere Üstinsan, "yeryüzünün anlamı"dır (Nietzsche, 2016b:6). Üstinsan yaşamın değerlendiricisi olarak yeryüzüne anlam katandır. Üstinsan sadece bunu yapmakla kalmaz; *Şen Bilim*'de ifade edildiği üzere yazgısını da olumlayacak olandır.

Şeylerde zorunlu olanı, güzel olanı görmek için, öğrendikçe öğrenmek istiyorum. Öğrenince şeyleri güzelleştirenlerden biri olacağım. *Amor fati* (Yazgı sevgisi). Bundan sonra benim aşkım bu olsun. Çirkin olana savaş açmak istemiyorum. Suçlamak istemiyorum, suçlayanları suçlamak istemiyorum. Benim değillemem, genelde her şeyi hesaba katarak uzağa bakmak, başımı çevirmek olacak: Günün birinde bir evetleyici olmak isterim ben (Nietzsche, 2003:167).

Böylece Üstinsan, aynı zamanda bengi dönüşü de kavrayan insandır. Sonsuz oluş ve yaşama "evet" der Üstinsan. Yaşama dair olumsuz, çirkin, korkunç ne varsa neşeyle "evet"ler. Üstinsan, sürü insanından farklı olarak yaşama maya perdesinin arkasından bakmaz. Onun gözleri yaşamı tüm çıplak yönleriyle görür. Ayrıca sürü insanının yaşamını üzerine kurmuş olduğu iyi ve kötü tüm değerleri yıkarak yaratıcılığıyla yeni değerler oluşturarak yaşama "evet" der. Sürü insanın "öte dünya" hakkında konuşmalarını hor görür. Çünkü önemli olan yaşamın kendisidir. Üstinsan yaşamın her şeye gebe olduğunu bilir ve onun yarattığı hem çoküşleri hem de yükselişleri olumlar ki bu anlamıyla trajik insana karşılık gelir.

Nietzsche, *Böyle Söyledi Zerdüş'te* tinin üç dönüşümünden söz eder. Bu dönüşüm Üstinsanın da dönüşümüne karşılık gelen şeydir. Tin, ilkin üzerine yüklenen her şeyi olumlayarak taşıyan devedir. Deve, kendi çölünde en ağır şeyleri sırtında hiç “hayır” demeyerek yüklenir. Deve daha sonra aslana dönüşür ki Aslan olumlamaya karşı bir “hayır”dır. Ama bu yeterli değildir. Çünkü aslan “istiyorum” der; fakat “yapmalısın” çıkar karşısına. Aslan, kendine özgürlüğü yaratmak için “hayır” diyebilendir. Aslanın çocuğa dönüşmesi yani tüm değerleri yıkarak yeni değerleri yaratacak olan Üstinsana dönüşmesi tinin son dönüşümdür. Bu son dönüşümde “Masumiyettir çocuk ve unu, yeni bir başlangıç, bir oyun, kendi kendine dönen bir çarktır, bir ilk hareket, kutlu bir Evet deyiştir.” (Nietzsche, 2016b:20-21).

Tanrı'nın Ölümü'nün Habercisi: Kaçık Adam

“Tanrı'nın ölümü”nün haberi ilk kez *Şen Bilim*'de dile gelir. Bu eser aynı zamanda *Böyle Söyledi Zerdüş'te* giden köprüdür. *Şen Bilim*'in ana teması üç argümanla ifade edilebilir: Birincisi, gelişen “kültür” ya da “halk” üzerinden “kültürel ‘sağlık’” teorisi geliştirmek; ikincisi, çağın genel ahlak anlayışından hareketle onun hastalıklı halini teşhis etmek; üçüncüsü ise, teşhis edilen hastalığı tedavi etmek için “hekimlik” yapmaktır (Young, 2017:448). *Şen Bilim*'de böylesi bir tedavi etmenin ilk “horoz ötüşünü” *Kaçık Adam* haber verir:

Kaçık adam- Öğle öncesi aydınlığında bir fener yakan, pazar yerinde koşarken durmadan “Tanrıyı arıyorum! Tanrıyı arıyorum!” diye bağırarak kaçık adamı duymadınız mı? Oradakilerin çoğu tanrıya inananlar olduğu için onun böyle davranması büyük bir kahkahanın patlamasına yol açtı, onu kışkırttılar. “Ne, yolunu mu şaşırılmış?” diye sordu biri. Bir başkası “Çocuk gibi yolunu mu kaybetmiş” dedi. “Yoksa saklanıyor mu?”, “Bizden korkuyor mu?”, “Yolculuğa mı çıkmış?”, “Yoksa göçmüş mü?” Onlar birbirlerine böyle bağırarak güldüler. Kaçık adam onların arasına sıçrayıp bakışlarıyla onları delip geçerek “Tanrı nerede?” diye sorar, “şunu da söyleyeceğim, onu biz öldürdük – sizlerle ben! Onun katiliyiz hepimiz. Ama bunu nasıl yaptık? Denizi kim içebilir? Bütün çevreni silmemiz için bize bu süngeri kim verdi? Onu güneşinin zincirlerinden kurtarırsın iken ne yaptık biz yeryüzünde? Nereye gidiyor şimdi dünya, biz nereye gidiyoruz? Bütün güneşlerden uzağa mı? Sürekli, boş yere geriye, öne, yana, bütün yönlere atılıp durmuyor muyuz? Üst alt kaldı mı? Sanki sonsuz bir hiçte yolunuzu yitirmiyor muyuz? Boş uzayın soluğunu duymuyor muyuz? Hava giderek soğumuyor mu? Giderek daha çok, daha çok gece gelmiyor mu? Öğleden önce fenerleri yakmak gerekmiyor mu? Tanrıyı gömen mezar kazıcılarının yaygarasından başka bir ses duyuyor muyuz? Tanrısal çürümeden –Tanrı'nın çürümesinden başka koku duyuyor muyuz? Tanrı da çürüdü. Tanrı öldü! Tanrı ölü! Onu öldüren de biziz!

Bütün katillerin katili olan biz nasıl avunacağız? Dünyayı şimdiye dek elinde tutan, en kutsal, en güçlü olan bizim bıçaklarımızla kana bulandı.

Kim temizleyecek bu kanı bizden? Hangi suyla aratabiliriz kendimizi? Nasıl bir kefalet törenini düzenlese, hangi kutsal oyunu oynasak? Bu eylemin büyüklüğü bizim için fazla büyük değil mi? Bu ancak eylemi gerçekleştirene yaraşır sayıldığı için bizim tanrı olmamız gerekmiyor mu? Hiçbir zaman daha büyük bir eylem olmadı, şu da var ki, bizden sonra doğacak olan, bu eylem yüzünden şimdiye kadarki tarihlerden daha yüksek bir tarihin bir parçası olacak! Kaçık adam burada susar, dinleyenlere bakar: Onlar da suskun, söylenenleri yadırgamış halde ona bakarlar. Sonunda kaçık adam elindeki fenerini yere atar, fener söner, parçaları çevreye dağılır. Sonra "çok erken geldim, daha zamanı değildi. Bu tekinsiz olagelme daha yolda, yolculuğunu sürdürüyor. O daha hâlâ insanların kulağına ulaşmadı. Şimşegin de gök gürültüsünün de zamanı var. Yıldızların ışığının zamanı var, siz yaptıktan sonra bile, işlerinizin görülmesinin, duyulmasının zamanı var. Bu eylem onlara hâlâ en uzak yıldızdan bile uzak, ama yine de bunu onlar yaptı!" Kaçık adamın aynı gün farklı kiliselere daldığı, içerde *Requiem aeternam deo*'yu söylediği anlatıldı. Dışarı sürülmüş, sorguya çekilmiş; ama o şu yanıtı vermiş hep "Tanrı'nın türbeleri, mezarları değilse nedir bu kiliseler?" (Nietzsche, 2003:130-131)

Yukarıdaki pasaja ilişkin sorulması gereken ilk soru şudur: Kimdir bu *Kaçık Adam*? *Kaçık Adam* ("ki hiç de kaçık değildir"), "yaratıcı özgür ruhlulara" kefaretlerini ödemenin zamanının geldiğini bildiren kişidir. *Kaçık Adam*, "Tanrı'nın kalmadığını, aynı zamanda biz modernlerin onu beşeri bilimlerimiz ve doğa bilimlerimizle 'öldürdüğümüzü'" ilan eder (Young, 2017:491-492). Söz konusu kefaret de ancak ve ancak en yüksek değer olarak görülen değerleri yıkarak yerine yeni "şenlikler" ve "kutsal oyunlar" inşa etmekle ödenebilir (Young, 2017:492). Nietzsche için yıkılan değerler üzerinden inşa edilecek yaşam ancak sanatın yol göstericiliğinde olumlanabilir; "çünkü varoluş ve dünya ancak estetik bir fenomen olarak bengi haklı çıkarılmıştır" (Nietzsche, 2017:39).

Nietzsche'nin "Tanrı öldü" ifadesi, Batı metafiziği düşünme geleneğinin ve modern ahlak kavrayışının nihilizmle sonuçlanmasının haberidir. Yani, yürürlükte olan ahlak anlayışının köle ahlakını yansıttığını ifade eder. Başka bir deyişle, tepkisel kuvvetlerin etkin kuvvetlere üstünlüğünün göstergesidir. Bunun en temel belirlenimi de kölenin sahip olduğu hınç duygusudur. Hınç, soylu ahlakı değillenmenin karşılığıdır. Nietzsche, eşitlik fikrinin – "zehirlerin en zehirlisidir" (Nietzsche, 2015:98)– ortaya çıkışında açıkça görülmesi gerekenin soylu değerlere hayır demekten kaynaklanan hınç olduğunu ifade eder. Köle ahlakının dayanağı "sen kötüsün, ben bundan dolayı iyiyim" savına karşı efendi ahlakı, "ben iyiyim, sen bundan dolayı sen kötüsün" savıyla hareket eder. Bu karşı savdan hareketle köle ahlakının çatışmayı içeren bir dünya kavrayışı olduğu açığa çıkar. Nietzsche, Greklerden sonra Platon ile başlayan ve Yahudi-Hıristiyan kavrayışıyla devam eden ahlak kavrayışının kölenin sahip olduğu hınç ahlakı olduğunu savunur. Bu hınç ahlakı

aynı zamanda nihilist ahlak anlayışına karşılık gelmektedir. Nietzsche bu karşılığı da “Tanrı’nın ölümü”yle ifade eder (Cevizci, 2003:126-127).

Zerdüş’tün serüveninde, insana ve topluma doğru yol almasındaki ilk adımı, ormandaki kulübesinden çıkmış ve “Tanrı’nın ölümüne” dair hiçbir şey duymamış ihtiyarla karşılaşmasında görülür. Zerdüş daha sonra “Alacalı İnek” adı verilen şehre doğru yola koyulur. Bu şehir başka bir ifadeyle “Batı modernliğinin kendisidir”. Söz konusu ifadede “inek”, sürüye; “alacalı” ise yarı “barbarlığa” karşılık gelmektedir (Young, 2017:550). Zerdüş “Alacalı İnek” şehrindeki halka “yeryüzünün anlamı” olan Üstinsanı müjdelere. Halkın bu müjdeye alaycı bir gülümsemeyle karşılık vermesi Zerdüş’ü hayal kırıklığına uğratar. Bununla birlikte Zerdüş, müjdelediği şeyin hem zamanının gelmediğini görür hem de halkın onun konuştuğu dili anlamasının mümkün olmadığını anlar.

Nietzsche’nin Batı modernliği hakkındaki en temel olgulardan biri “Tanrı’nın ölümü”dür. Neden ölmeliydi bu “Tanrı” diye sorar Nietzsche ve ardından cevaplar: “Her şeyi, insanı da gören tanrı: ölmeliydi bu tanrı! İnsan katlanamaz böyle bir tanığın yaşamasına” (Nietzsche, 2016b:270). Böylece insan kavrayışı da farklı şekillenmektedir: Greklerin insanın yaşamına dair tasarıları “sevmeleri, yükseltmeleri, yıldızlamaları ve tanrılaşmalarına”na karşı, Hıristiyanlığın kendinden utanan, kendinden nefret eden, “tutkularını yok sayan” ve “yetkinliği tanrıya arayan” bir insan yaratma anlayışı ortaya çıkar (Nietzsche, 2003:136). Çünkü Hıristiyanlığın dolayısıyla da “kilisenin pratiği yaşama düşmandır” (Nietzsche, 2015:28). Bu bağlamda Nietzsche, en yüce değerlerden biri olarak görülen Hıristiyan Tanrı’sının görüldüğü yerde –“Tanrı’nın Krallığı’nın başladığı yerde”– yaşamın da sona erdiğini söyler (Nietzsche, 2015:31). Bunun sonucu olarak da Tanrı’ya karşı sorumlu olmak reddedilir ve yaşam kurtarılır (Nietzsche, 2015:42).

Nietzsche “Tanrı’nın ölümü”nün biricik nedeni olarak merhameti işaret eder. Merhamet, *Prometheus’un köleye, tepkisel gücü elinde bulundurana, hediye ettiği ateştir*. Merhamet, yaşamın tüm olumsuzluklarına rağmen güçsüzlere, zayıflara, uçurumdan düşenlere hediye edilir. O ki hiçliğin görünmezlik peleridir. Hiçliğin görünmezlik pelerini altında Tanrı olarak görülür. Nietzsche’nin de ifade ettiği gibi biri buna “‘ahiret’ der, diğeri ‘Tanrı’, biri ‘hakiki yaşam’, diğeri Nirvana, günahattan kurtuluş, kutsanmışlık” vs. der (Nietzsche,2014:13).

“Tanrı’nın ölümü” yukarıda da ifade edildiği üzere Tanrı’nın acımasından ya da merhametindedir (*Mitleid*). Nietzsche için “Acımak Hıristiyan etiğine göre merkezi insan erdemidir, ama aslında erdem bile değildir daha ziyade ıstırap sebebidir. Acıyan kişinin gururunu incitir ve alınganlık yaratır. Fakat acıyan kişiyi de yaralar. Tanrı insana acımdan ölmüştür” (Nietzsche; aktaran Young, 2017:564).

Merhamet ki en günahkârı bağışlar. Ve böylece hem günahkâra hem de bağışlayıcıya zarar verir. Tanrı'nın, insan varoluşundaki çetrefillige merhamet duyması, insanı derin bir bunalıma ve çöküşe sürüklemektedir (Young, 2017:564). Bu, insanın yaşamı olumlama istencini yitirmesine neden olur. Nietzsche için yaşamı olumlamak aynı zamanda onu yıkmakla da ilişkilidir; çünkü *Böyle Söyledi Zerdüş't*e de belirttiği gibi "Ve iyinin ve kötünün yaratıcısı olmak isteyen: sahiden, önce bir yok edici ve değerleri paramparça etmelidir" (Nietzsche, 2016b:113). Kendini aşmak isteyen insan, susmakla değil –böylece "tüm hakikatler zehirlenir"– yıkıp, yeniden inşa etmekle bunu başarabilir (Nietzsche, 2016b:113).

"Tanrı'nın ölümü"nın dört anlamından söz etmek mümkündür. Olumsuz nihilizmin egemenliğini sürdürdüğü Hıristiyan ve Musevi ahlak kavrayışı, ölümsüzlük putuyla yaşamı "öte" dünyaya bağlar. Ve yaşam, bu bağlanmaya tepkisel kuvvetlerin eline geçerek değersizleşmektedir. Deleuze, iki ahlak anlayışını "Tanrı'nın ölümü"ne ilişkin olarak ilke ve sonuca verdiği değer üzerinden ele alır. İlke Musevi hınç bilincinin "evrensel, yaşama karşı bu nefret olarak; tikelde de –hasta ve tepkisel olması koşuluyla– yaşama karşı bu sevgi olarak belirir." Burada sevgi-nefret, ilke-sonuç ilişkisinde "sevginin bir nefretin" sonucunda açığa çıktığını gizlemek hayati derece önemlidir. Böylece "Tanrı'nın ölümü"nin ilk anlamı belirir: "Musevi Tanrısı oğlunu kendisinden ve Musevi halkından bağımsız kılmak için öldürür" (Deleuze, 2008:186). Böylece Tanrı'nın ölümü Oğul'un kendinde ölümünde açığa çıkar. Tanrı aynı zamanda yukarda da ifade edilen nefretten dolayı acıyı yaşayan sevginin Tanrı'sı olur. Bu, Deleuze'nun ifadesiyle Tanrı'nın "herkes için", "evrensel bir Tanrı" olmasını sağlar (Deleuze, 2008:187).

Söz konusu belirleme Hıristiyan Tanrı'sının evrenselleşmiş "Musevi Tanrısı" olduğu anlamına gelir. Oğul'un çarmıhta ölümü, Tanrı'nın da artık Hıristiyan Tanrı'sına karşılık gelmesine neden olur. Bir Tanrı ölmüş, yerine yeni bir Tanrı doğmuştur. Doğan yeni Tanrı'nın en temel niteliği de sevgi dolu olmasıdır. Baba'nın ölmesi ve oğulun da bize yeni bir Tanrı yaratması, "Tanrı'nın ölümü"nin ikinci anlamıdır. Ama yeni Tanrı da hıncın egemen olduğu tepkisel kuvvetlerin bir ürünüdür. Ayrıca tepkisel kuvvetlere sahip olmak Oğul'un bizden istediği zorunluluktur (Deleuze, 2008:187).

Doğan yeni Tanrı'nın biricik varisi Aziz Paulus'tur. Aziz Paulus'un Hıristiyan yorumu ise "Tanrı'nın ölümü"nin üçüncü anlamıdır. Oğulun ölüm nedeni kendisi değil, bizlerizdir. Tanrı, *günahkâr* olan bizlerin borcunu ödemek için, oğlunu kurban eder. Böylece sevginin Tanrı'sı, hem sevginin hem de kurban ettiği oğulun gölgesinde yaşamı öldürür. Ama yaşam "tepkisel olarak yeniden doğar". Bu çarmıhtakinin dirilmesiyle ilişkilidir. Aziz Paulus'un kendince yorumlarından biri de budur. Böylece dönüşüm gerçekleşir. Ne baba oğul için ne de oğul baba için ölmüştür:

Ölümün tek nedeni, bizim günahlarımızdır. Ve diriliş fikri de Hıristiyan bilincinin ters dönüşümüne karşılık gelir: Hıncın bilincinden vicdan azabına (Deleuze, 2008:187-188).

“Tanrı’nın ölümü”nün dördüncü anlamı “Avrupalı insan”da (Tanrı-İnsan yerine İnsan-Tanrı) açığa çıkar (Deleuze, 2008:188-189). Tepkisel kuvvelerin yarattığı bu insan aynı zamanda “en çirkin insan”dır. Ayrıca artık istenilen de budur: Hiçlik istencinin, tepkisel yaşamı istemesi. Açıkça ortaya çıkar ki “Avrupalı insan”, Tanrı’yı gösterdiği merhametin ipiyle boğar. Bu ölümün, yeni bir dirilişi gerçekleştirmesini engellemek için de Tanrı’nın doğum anını zamanın çarkından çıkarır.

Yaşamın Anlamı: Güç İstenci

En geniş anlamıyla ele alındığında Nietzsche için güç istemi, “oluş, yaşam, Varlık” anlamlarına karşılık gelecek şekilde kullanılmaktadır. Çünkü, “Olmak – ‘yaşamak’ fikrinden başka hakkında hiçbir fikrimiz yoktur. –Ölü bir şey nasıl ‘olabilir?’” (Nietzsche, 2010:378). Nietzsche’nin “Tanrı öldü” ifadesini anlamının temel koşulu, söz konusu ifadeyle ilişkili olan “değer” ve “güç istemi” kavramlarının önemini ortaya koymaktır. Bu iki kavramın anlaşılması, “Tanrı öldü” sözü üzerine özsel düşünmeyi olanaklı kılar.

Heidegger “güç istencini”, Nietzsche felsefesinin temel dayanağı olarak ele alır. Bu dayanağın ışığında Nietzsche felsefesini, “güç istemi [istenci] metafiziği” olarak tanımlar (Heidegger, 2001:32). Güç istencinin anlaşılabilirliği, Batı metafiziği düşünme geleneğinin kategorileştirici, düzenleyici ve hesap edici düşünmesi ile değil bambaşka bir düşünmenin olanağıyla ele alınmalıdır. Yoksa Batı metafiziği düşünme geleneğinin yarattığı düşünsel krizden çıkmanın imkânı yoktur; fasit bir dairenin içinde debelenip durulur.

Nietzsche, *Böyle Söyledi Zerdüşt*’te “güç istenci”nin temel savını açıklar: “Nerede bir canlı gördüysem, orada güç istemini gördüm; ve hizmet edenin isteminde bile efendi olma istemini gördüm” (Nietzsche, 2016b:111). Heidegger’e göre istenç, uşağın/kölenin efendi olma istencidir. İstenç, kölenin efendi olma isteğinden dolayı kendi köleliğinden çıkmayı istemesi değil, köle olarak, buyruk altında biri olarak, kendi buyruğunu buyuracağı bir şeyin olması anlamında bir istençtir. Böylece köle olmak, aynı zamanda efendi olmayı gerektireceğinden, kölenin istencinde efendinin istenci yatmaktadır. Çünkü istenç, belirli bir şey için çabalamak, bir şeyi arzu etmek ya da bir şey için talepte bulunmak değil, “kendinde buyurma”dır (Heidegger, 2001:32-33). Heidegger’e göre güç istencinin/isteminin temelinde yatan şey, güç yoksunluğundan kaynaklanan eksiklik duygusu değil, aksine gücün fazla olmasına dayanan yaşamın temelinde, “güç isteminin kendisi” vardır. Belirlemeye ilişkin olan

yaşamın anlamı, istemeyi istemektir. Çünkü yaşamın anlamı, değer yüklemeye karşılık gelir (Heidegger, 2001:35-36). Heidegger'e göre Nietzsche'nin değerlere ilişkin tasavvurlarını kendisinin tanımlamasıyla "güç istemi [istenci] metafiziğinde" temellendiğinden ve nihilizmi en yüksek değerlerin ortadan kaldırılması ve yeni değerlerin inşası olarak belirlediğinden "güç istemi metafiziği" anlamında metafizik bir yorumdur (Heidegger, 2001:47).

Heidegger için "Tanrı'nın ölümü"nü en keskin yanlarından biri de şudur: Gerçek olarak kabul edilen Tanrı'nın en yüksek değer olarak duyuyüstü, idealara taşınmasıdır. Böylece, "Tanrıya vurulan asıl darbe, gerçek sayılan Tanrı'nın en yüksek değer yerine konmasıdır, çünkü bu darbe, ayaktakımından, ona inanmayanlardan değil, düpedüz inananlardan, onun tanrıbilimcilerinden, Varlığın kendisini düşünmeyi usundan geçirmeden bütün varolanların en varolanından söz edenlerden gelir." (Heidegger, 2001:55)

Yaşamdan Düşünmeye: Kökensel Düşünme⁴

Nietzsche bilgiyi, düşünceyi, yaşamın buyruğunda bir araç haline soktuğu için eleştirir. Bununla ilişkili olarak da Nietzsche, Sokrates'i –"dekadans" "avam"– önceki filozoflardan farklı olarak (önceki filozoflar yaşamı düşüncenin hizmetine sokar) düşünceyi yaşamın o *diyalektikçi* hizmetçisi yaptığı için eleştirir (Deleuze, 2008:126). Böylece düşünme ile yaşam arasındaki hakiki yol belirir: "Düşünceyi etkin bir şey haline getiren yaşam, yaşamı olumlu hale getiren düşünce. Nietzsche'de genel olarak bu yakınlık yalnızca Sokrates öncesi giz olarak değil, aynı zamanda sanatın özü olarak belirir" (Deleuze, 2008:128).

Düşünme imkânlarının açığa çıkışı, içerdığı ve kendisine egemen olan temel kuvvetlerin yapısıyla ilişkilidir. Düşünmeye hâkim olan kuvvetler tepkisel kuvvetler ise bu hâlâ düşünmenin kendini bizden gizlediği alanlarda debelenip durduğumuzu gösterir. Böylesi kuvvetlerin egemen olduğu düşünmede, düşünmeye ve düşünme içinde kendisini bize açacak olana hazır olmadığımız anlamına gelir. Çünkü düşünmeye hazır olmak, etkin kuvvetlerin gölgesinde yeşerir. Düşünmenin en çetin düşmanları tepkisel kuvvetlerin kendilerini açığa çıkardığı alanlardır. Nietzscheci yönüyle bunlar "düşüncenin en *alçak* etkinliğine" karşılık gelir. Bu bağlamda Heidegger'in düşünmeye ilişkin belirlemimi de yukarıdaki ifadeyle koşut olarak düşünülebilir. Tepkisel kuvvetler olan çileci ideal, hınç ve vicdan azabından –ile nihilizmin diğer biçimleri– arınarak açığa çıkacak olan düşünme Heidegger'in kökensel düşünme olarak tanımladığı düşünme şekline karşılık gelebilir. Heidegger'in

---

⁴ Heidegger'in düşünmeye ilişkin olan belirlemimleri, "*Heidegger'in Temel Kavramlarından Hareketle Modern Teknoloji*" adlı yayınlanmış olan Yüksek Lisans tezinin 1. Bölümü'nden alınmıştır.

“henüz düşünmüyoruz” ifadesi etkin kuvvetlerin hâkim olduğu bir düşünme şeklini çağırıştırır. (Deleuze,2008:135) Nedir bu düşünme?

Nietzsche'nin *Böyle Söyledi Zertüşt*'te dile getirdiği “Çöl büyüyor: Vay, çöllere gebe olanın haline” ifadesindeki “vay”ın söylendiği insan, Üstinsandır. Heidegger'e göre Üstinsanın ya da öteye geçen insanın yolu öncelikle zeval olmayı içerir. Onun yolunun başlangıcı bu belirlenmeyle ifade edilmiştir. Heidegger, Nietzsche'nin yukarıdaki ifadesini “düşünmeye” ve “düşünce uyandıran”a yönelik belirlemesiyle koşut olarak düşünmektedir.

Odak noktası “Düşünmek ne demektir?” (*Was heisst Denken?*) sorusu olarak belirlendiğinde yönelmemiz gereken temel kavramlardan biri, “*heisst*” kavramıdır. Heidegger, “*heisst*” sözcüğünün “çağırma”⁵ anlamını önceleyerek soruyu “düşünceye çağırma nedir?” sorusuna dönüştürür. Bu bağlamda düşünüldüğünde, düşünceye çağırma, bizi düşünülecek olan hakkında düşünmeye sevk eder. Heidegger, düşünmeye sevk edeni, *düşünce uyandıran* olarak tanımlar (Heidegger, 2015:79). Bu sıradan bir düşünce uyandıran değildir; ilk andan başlayarak her zaman düşünmeye iten ve hiçbir koşul gözetmeksizin düşünce uyarandır (Heidegger, 2015:80). Düşünebilme yetkinliğine sahip olmak için öğrenmenin ne demek olduğunu öğrenmek gerekir. Düşünebilmek için, düşünülecek olana yönelmek, düşünülecek olanla bağ kurmak ve ona itina göstermek gerekir. Heidegger, en çok düşünce uyandıranın, kendisini düşünülecek olan olarak sunduğunu belirtir. Sorulması gereken, en çok düşünce uyandıranın ne olduğu, onun nasıl ortaya çıktığı ve bize kendisini nasıl görünür kıldığıdır. Heidegger'e göre, “*en çok düşünce-uyandıran, henüz düşünmediğimizdir*” (Heidegger, 2015:48-49). Bu ifade, Heidegger'in *heisst* fiilinin kullandığı çağırma anlamıyla birlikte düşünüldüğünde şöyle ifade edilir: “*Düşünceye çağırma zamanımızda en çok düşünce uyandıran, hâlâ düşünmediğimizdir.*” (Heidegger, 2015:51)

Heidegger, en çok düşünce uyandıranın hâlâ düşünülmemişliği hakkında, “biz henüz, kendisinin hakiki anlamda düşünülmesini isteyen şeyin önüne gelip onun alanına girmiş değiliz” der (Heidegger, 2013:5). İnsan neden hâlâ düşünemez? Bu, insanın bu yetkinliğe sahip olup olmamasıyla ilgili değildir. Bizim hâlâ düşünmememiz, der Heidegger, “daha çok, düşünülmesi gereken şeyin kendisinin

---

⁵ Heidegger'in “düşünmek ne demektir?” sorusunda, soruşturulan kavramlardan biri olan çağırma; isim vermek, ismi olmak, harekete geçirmek, bir şeyi yola koymak, bırakarak çekmek (talepte bulunmak), sevk etmek ve böylelikle bir şeyi erişilmesine izin vermek, seslenerek bir şeyin mevcudiyete çıkmasına izin vermek, bir şeye seslenerek ondan talepte bulunmak anlamlarına gelmektedir (Heidegger, 2015:73-74-76).

insandan yüz çevirmesinden, çoktandır yüz çevirmiş olmasından kaynaklanmaktadır" (Heidegger, 2013:5).

"Aslında bizi düşünmeye sevk eden, tarih içerisinde belirlenebilecek herhangi bir zaman diliminde insandan yüz çevirmemiştir: tam tersine, gerektiği gibi düşünülmesi gereken, kendisini o şekilde tutar ki, başından beri insandan yüz çevirmiştir" (Heidegger, 2015:52). Düşünülmesi gereken bizden kendini esirgemektedir. Düşünülmesi gereken uzaklaşmakta ve bu uzaklaşma aynı zamanda bizi yanına çekmektedir. Bu çekim içinde biz, bizi kendisine çekene yöneliriz. Yönelme, düşünülmesi gerekene, uzaklaştırana bir işarettir. İnsanın özü, onu böylesine uzaklaştırırken, o uzaklaştırana işaret etmesinde yatar (Heidegger, 2013:8). Batı metafiziği geleneğinin düşünme şekli bizi kökensel olanın anlamından uzaklaştırmıştır. Düşünme üzerine düşündüğümüzde, en çok düşünce uyandırmanın *artık düşünülmediği* açıkça görülmektedir. Heidegger yukarıdaki sorunun anlamının, "çağırılmak" fiiliyle düşünüldüğünde ortaya çıkarılabileceğini ifade eder. Çağırının kendisi, Batı metafiziği düşünme geleneğinin her şeyi karşıda duran bir nesne olarak görmesi sonucunda duyulmaz bir hal almıştır. Bu doğru bir şekilde okunduğunda, düşüncesizliğin kendini çoktandır düşünce kılığında gizlediği ortaya çıkacaktır. "Dolayısıyla artan düşüncesizlik bugün insanın bizzat iliğini kemiren bir süreçten kaynaklanıyor olmalıdır: bugün insan *düşünmeden firar*dadır. Düşünmeden bu kaçış düşüncesizliğin temelidir." (Heidegger, 2010:37) Söz konusu düşüncesizlik neden kaynaklanmaktadır? Düşüncesizlik kendini nasıl görünür kılmaktadır? Bu ve daha birçok soru, düşüncesizlik üzerine düşünmeye çabalar. Heidegger'e göre insan, düşüncesizliği kabul etmek bir yana, onu inkâr etmelidir. Günlük yaşamdaki pratikliğini, "kesin görüşlülük ve tasarlayıcılık" olarak ortaya çıkaran düşüncesizlik; düşünmez, yapar. Heidegger, bu tarz düşüncenin vazgeçilmezliğini koruyacağını ama düşünülmesi gerekenin özel bir düşünme olduğunu da belirtir. Tasarlayıcılık ve kesin görüşlülük kendini hesaplamada görünür kılar (Heidegger, 2010:38). Heidegger bunu şöyle ifade eder:

Hesaplayıcı düşünme hesap eder. O hep yeni, hep daha vaatkar ve aynı zamanda daha iktisadi imkânları hesap eder. Hesaplayıcı düşünme bir fırsattan diğerine koşar. Hesaplayıcı düşünme asla durmaz, asla kendini toplar(yıp kendine gel)mez. Hesaplayıcı düşünme sükûnetle düşünen düşünme değildir, varolan her şeyde hüküm süren anlamı tefekkür eden düşünme değildir (Heidegger, 2010:38).

Düşünme, düşünülmüş ve düşünülecek olanın imkânıdır. Düşünülmüş ve düşünülecek olanlar insanın yapıp etmelerinde görünür. Bu minvalde yaşama kendi düşünüş şekillerinde pratiklik kazandırırılar. Heidegger, iki tür düşünme şeklinden söz eder:

- “Hesaplayıcı düşünme”,
- “Sükûnetle düşünen düşünme [kökensele düşünme]” (Heidegger, 2010:38).

Firarda olan düşünme, sükûnetle düşünen düşünmedir. Heidegger’e göre kökensele düşünme düşünme/sükûnetle düşünen düşünme, düşünmeye bir nesneymişçesine yaklaşmaz ve hesap kitap yapmaz. Hesaplayıcı düşünmenin, Varlığı anlamının yolu olan sükûnetle düşünen düşünmeyi karanlıkta bıraktığı bir çağın tam ortasında yızdır. Merkezdeki bu bulunuş, ‘düşünce fakiri’ insanlar yığınının oluşumunu hızlandırmış ve düşünmeye olan yakınlığımızı bir seraba çevirmiştir.

Yaşam alanındaki yararlılık dikkate alındığında hesaplayıcı düşünmenin yararlılığı kuşku götürmeyecek bir izlenim bırakıyor olabilir. İş, ev, okul ve birçok yaşam alanında hesaplayıcı düşünme şeklinin hâkimiyetinden söz edebiliriz. Kimi sükûnetle düşünen düşünmenin pratikteki karşılığında dem vurabilir, kimi de böyle bir düşünmenin günlük yaşamda gerçekleşme imkânının azlığından. Bu bağlamda düşünüldeğinde sükûnetle düşünen düşünmenin, günlük yaşamda gerçekleşme imkânı konusundaki eleştiriye biraz olsun hak verilebilir. Sükûnetle düşünen düşünme de kimi zaman, hesaplayıcı düşünme gibi kendiliğinden oluyorsa da, genellikle daha ziyade, tıpkı bir zanaat ustasının eserle ilişkisi gibi itina gösterilmesi gereken bir şeydir; “ama o ayrıca rençperin tohumun çatlayarak olgunlaşıp olgunlaşmadığını beklediği gibi zamanını beklemesini de bilmelidir” (Heidegger, 2010:39). İnsan, sükûnetle düşünen bir varolan olmasından dolayı, kendi dünyasında belirli şeyleri düzenlemesiyle sükûnetle düşünen düşünmenin izini sürülebilir. Ayrıca, sükûnetle düşünen düşünme için, yurt toprağı üzerinde *Dasein*’imizi kaygılandıran şeyler üzerinde şu anda durulup düşünülmesi yeterli olacaktır (Heidegger, 2010:39).

Tanrı’ya Karşılık Tanrılar’ın Tanrısallığı

Bizi hasta eden, modernliğe karşı duyduğumuz vazgeçilmez istençtir. Halbuki modern insan der Nietzsche, ne bir yol ne de bir iz bilir. Onun bağışlayıcılığı, “erdemli kirliliğı” modern insanın temel özelliklerindedir. Nietzsche, modern erdemlerin yarattığı çatının altında yaşamaktansa, buzlu ve karlı dağda yaşamayı yeğler (Nietzsche, 2014:10). Nietzsche’nin tanımladığı anlamda *decadence*, insanlığın tüm yüce değerlerini içermektedir. Bu en yüksek değerler olarak görülen değerler, “ahlaki asidin” kendisini açığa çıkardığı yerlerdir. Bu belirleme şunu göstermektedir ki, nihilist değerler, bugünkü insanın en yüce değerlerinin vücut bulmuş halidir. Çünkü bu değerlerde güç istenci eksiktir. Ve Nietzsche’nin belirttiğı üzere “güç istencinin eksik olduğu yerde çöküş vardır” (Nietzsche, 2014:12).

Bu bağlamda Nietzsche için Hristiyan Tanrı kavramı, en hasta Tanrı olarak, en yozlaşmış Tanrı'dır. Hristiyan Tanrı, reel dünyanın reddi; "duyuüstü", "öbür dünyanın" veya "öte dünyanın" kabulüdür. Bu Tanrı, hiçliğin köklerinin en sağlam olduğu Tanrı kavrayışına sahiptir. Ayrıca Kant'ın Tanrı'nın kendinde şey olarak belirlemesine de atıfla Nietzsche, söz konusu belirlemeyi bir Tanrı'nın çöküşüne kanıt olarak gösterir (Nietzsche, 2014:24).

Nietzsche'nin tasavvur ettiği Tanrı düşüncesi şu ifadesinde açığa çıkar: "tanrı değil, tanrılardır tanrısallık". Bu ifade, Nietzsche'nin semavi dinlerin ve diğer tek tanrılı dinlerin Tanrı'sını değil de Greklerin Tanrı'larında tanrısallığı gördüğünün açıkça gösterir. Nietzsche, Tanrı'ları hem olumlu hem de olumsuz özelliklere sahip olarak tasarlar. Hristiyanlığın Tanrı tasavvuru "doğa-karşıtı" iken Greklerin Tanrı'ları doğaldır. Nietzsche, Yunan Tanrı'larına yönelik düşüncesini şöyle ifade eder:

Biz az ya da çok olanlar, biz ahlakilikten-çıkışmış dünyada bir daha yaşamaya cesaret edenler, biz putperest iman sahipleri: Belki de putperest imanın ne olduğunu ilk kavrayan biziz: mecburen insandan daha yüce varlıklar hayal etmek, ama bunları iyinin ve kötünün ötesinde tutmak; mecburen her türlü yüce-olmayı aynı zamanda (Hristiyan anlamda) ahlak karşıtı olarak değerlendirmek. Biz Olympos'a inanıyoruz -'çarmıha gerilene' değil (Nietzsche; aktaran; Young, 2017:781).

Sonuç

İnsan hınç, vicdan azabı ve nihilizmin diğer görünüşlerinden kendisini ancak kökensel düşünmenin izleğine sokarak kurtulabilir. Kökensel düşünme, bir sonuç değil başlangıçtır. Çünkü kategorileştirici, düzenleyici ve hesap edici düşünme ancak onun kuşatıcılığında bertaraf edilebilir. Başlangıç da Hakikatin nasıl kavrandığının açığa çıkışıyla ilişkilidir. Bu bağlamda, Zerdüş'tün kartalı öğle vaktinde, gölgenin en kısa olduğu anda varlığın yazgısının üzerinden geçmektedir. Öyle ki insan, boynuna dolanan yılanın heybetiyle uçan kartalın ancak gölgesini görmektedir. O gölgeye de Hakikat demektedir. Batı metafiziği düşünme geleneği de kartalın gölgesine Hakikat denilen nihilizmin tarihidir. Bu öyle bir tarihtir ki söz konusu gelenek kendi varlığını bile yadsır; ama bunu en yüce değerler uğrana, Hakikat uğruna yapar.

Nietzsche'nin Hristiyan Tanrı'sına karşılık Tanrılar'ın tanrısallığını yüceltmesi, en yüksek değer olarak görülen Hristiyan Tanrı'sının duyuüstü bir konuma yerleştirilmesine tepkidir. Çünkü Nietzsche'nin "Tanrı öldü" ifadesi, Tanrı'nın ölümünün Tanrı'ya inanlardan değil, inanmayanlardan geldiğini açıkça gösterir. Tanrı öldüğü için yaşam da son bulmuştur. Yaşamı yeniden inşa etmekse ancak tüm değersizlikleri değerden düşürerek ve yeni değerler tasavvur etmekle mümkündür. Bu bağlamda, Geleceğin filozofu görevine, yürürlükte olan değerleri

soruşturarak değil, öncelikle en yüksek değerler (İyi, Tanrı vs.) olarak görülen değerlerin yıkımını “sevinçle”, “temiz ellerini” kirleterek başlamalıdır. Ve bunu da ancak kutsal oyunlar inşa etmekle yapabilir. Böylece salt mevcut değerler olarak görülen şeylerin yıkımı gerçekleşir ve yerine yeni değerler oluşturulabilir.

KAYNAKLAR

Büyük, Celal (2013). “Nietzsche’nin ‘Tanrı Öldü’ Sözü ve Değerler Sorunu”. Erzurum: *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:17, Sayı:3, ss:1-20.

Cevizci, Ahmet (2003). “Ahlakın Soykütüğü”. *Felsefe Ansiklopedisi I*. İstanbul: Etik Yayınları.

Çüçen, A. Kadir (2015). *Martin Heidegger: Varlık ve Zaman*. (5.Baskı). Bursa: ASA Kitabevi.

Deleuze, Gilles (2008). *Nietzsche ve Felsefe*. Çev. Ferhat Taylan, İstanbul: Norgunk Yayıncılık.

Deleuze, Gilles (2016). *Nietzsche*. Çev. İlke Karadağ, (3. Baskı). İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Heidegger, Martin (2001). *Nietzsche’nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimler Çağı*. Çev. Levent Özşar, Bursa: Asa Kitabevi.

Heidegger, Martin (2010). *Düşünceye Çağırın Yurt Müdafası*. Çev. Ahmet Aydoğan, İstanbul: Say Yayınları.

Heidegger, Martin(2013). *Düşünmek Ne Demektir?*. Çev. Rıdvan Şentürk, (2.Baskı). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Heidegger, Martin (2014). *Metafiziğe Giriş*. Çev. Mesut Keskin, İstanbul: Avesta Yayınları.

Heidegger, Martin (2015). *Düşüncenin Çağrısı*. Çev. Ahmet Aydoğan, İstanbul: Say Yayınları.

Michalski, Krzysztof (2012). "Nihilism", *The Flame of Eternity: An Interpretation of Nietzsche's Thought*. New Jersey: Princeton University Press.

Nietzsche, Friedrich (2003). *Şen Bilim*. Çev. Levent Özşar, Bursa: Asa Kitabevi.

Nietzsche, Friedrich (2010). *Güç İstenci*. Çev. Nilüfer Epeçeli, İstanbul: Say Yayınları.

Nietzsche, Friedrich (2013). *Ecce Homo*. Çev. İsmet Zeki Eyüboğlu, (6. Baskı). İstanbul: Say Yayınları.

Nietzsche, Friedrich (2014). *Deccal*. Çev. Ayça Kaya, (3. Baskı). İstanbul: Say Yayınları.

Nietzsche, Friedrich (2015). *Putların Alacakaranlığı*. Çev. Mustafa Tüzel, (4. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Nietzsche, Friedrich (2016a). *Dionysos Dithyrambosları*. Çev. Ahmet Cemal, (2. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Nietzsche, Friedrich (2016b). *Böyle Söyledi Zerdüşt*. Çev. Mustafa Tüzel, (9. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Nietzsche, Friedrich (2017). *Tragedyanın Doğuşu*. Çev. Mustafa Tüzel, (6. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Young, Julian (2017). *Nietzsche*. Çev. Bülent O. Doğan, (2. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.